

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหลักการ ทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระที่จะนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers

- 1.1 ความหมายของการให้การปรึกษา
- 1.2 การให้การปรึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers
- 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของ Rogers
- 1.4 แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ของ Rogers
- 1.5 การให้การปรึกษาแบบ The person-centered therapy
- 1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจิตใจของ Rogers
- 1.7 บทบาทและหน้าที่ของผู้ให้การปรึกษา
- 1.8 ขั้นตอนการให้การปรึกษา

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กด้อยโอกาส

- 2.1 ความหมายของเด็กด้อยโอกาส
- 2.2 ประเภทของเด็กด้อยโอกาส
- 2.3 สาเหตุของการเป็นเด็กด้อยโอกาส
- 2.4 ปัญหาของเด็กด้อยโอกาส

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

- 3.1 ความหมายของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง
- 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของ Abraham Maslow
- 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของ Carl Rogers
- 3.4 ความสำคัญของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งทางจิตใจ

- 4.1 ความหมายของความเข้มแข็งทางจิตใจ

- 4.2 ลักษณะของความเข้มแข็งทางจิตใจ
- 4.3 แนวคิดที่สำคัญของความเข้มแข็งทางจิตใจ
- 5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกนิรนัย
- 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers

1.1 ความหมายของการให้การปรึกษา

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้การปรึกษานั้น ได้พบว่ามิได้ให้ความหมายของการให้การปรึกษาไว้หลายความหมายดังนี้

Rogers (1942) ได้กล่าวถึงการให้การปรึกษาไว้ว่า เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยตรง โดยที่บุคคลหนึ่งช่วยเหลืออีกบุคคลหนึ่งโดยมีเป้าหมาย เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลนั้น ๆ

Hansen et al. (1994, อ้างถึงใน ควงมณี จงรักษ์, 2549) ได้กล่าวไว้ว่า การให้การปรึกษาเป็นสหวิทยาการที่เกิดจากศาสตร์หลายแขนง เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา การศึกษา เศรษฐศาสตร์และปรัชญา มีเป้าหมายคือ เพื่อช่วยให้บุคคลพัฒนาได้ในระดับสูงสุด มีความรู้สึกทั้งในแง่ส่วนตัว และ สัมพันธภาพกับผู้อื่น โดยการสังเคราะห์ทฤษฎีและสหวิทยาการต่าง ๆ

American Psychological Association : APA (1961, อ้างถึงใน ควงมณี จงรักษ์, 2549) ได้เสนอไว้ว่า การให้การปรึกษาเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือบุคคลในการมีบทบาทที่สร้างสรรค์ในสังคม โดยมุ่งตรงศักยภาพ ทักษะความเข้มแข็ง (ข้อดี) และ ความเป็นไปได้ โดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ป่วยทางจิต เป็นผู้ที่มีคิปกติ หรือเป็นคนปกติดี ความคิดปกติทางบุคลิกภาพควรได้รับการจัดการ ถ้าคุณลักษณะนั้นเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความก้าวหน้าของบุคคล

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าการให้การปรึกษานั้น เป็นกระบวนการที่จะช่วยเหลือให้บุคคลได้พัฒนาศักยภาพของตนให้อยู่ในระดับสูงสุด ทั้งในแง่ต่อตนเองและรอบข้าง อีกทั้งยังช่วยให้บุคคลได้เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาศักยภาพ และทักษะความเข้มแข็งของแต่ละบุคคล โดยอาศัยสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ให้การปรึกษาและผู้เข้ารับการศึกษา

1.2 การให้การปรึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers

Rogers กล่าวไว้ว่า มนุษย์สามารถที่จะไปถึงศักยภาพสูงสุดของตนได้ และยังเชื่ออีกว่ามนุษย์เป็นผู้ที่ไว้ใจ เป็นคนดี และสร้างสรรค์ อีกทั้งพฤติกรรมต่างๆของมนุษย์นั้นมีความเป็นเหตุเป็นผล รวมถึงดำเนินไปอย่างซับซ้อน ซึ่ง Rogers ก็ได้กล่าวถึง “ทฤษฎีบุคลิกภาพ” ของเขาไว้ดังนี้

1) มนุษย์ทุกคนมีชีวิตอยู่ในโลกของประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาโดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง โดยโลกของประสบการณ์นี้จะหมายถึงโลกของบุคคลที่ประกอบด้วยประสบการณ์ที่ตัวบุคคลเองจะรับรู้ในสิ่งที่ตนเห็นเท่านั้น ซึ่งสามารถเรียกได้ว่า “สนามปรากฏการณ์” (phenomenal field) หรือ สนามประสบการณ์ (experiential field) เป็นประสบการณ์ที่บุคคลที่ตัวบุคคลจะสามารถรับรู้ได้เพียงผู้เดียว ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถที่จะเข้าถึงประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคลได้

2) มนุษย์มีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อสิ่งภายนอกตามที่ตนได้ประสบและรับรู้ โดยมนุษย์จะไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อความจริงที่อาจปรากฏต่อบุคคลทั่วไปส่วนใหญ่รอบ ๆ ตัว แต่จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อความจริงที่มนุษย์รับรู้ ซึ่ง Person-centered counseling จะเน้นการทำความเข้าใจในประสบการณ์ของบุคคล ซึ่ง Rogers กล่าวว่าหากเราต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การแสดงออกของบุคคล จำต้องเปลี่ยนการรับรู้ประสบการณ์ของบุคคลนั้น ๆ ก่อน เพราะผลของพฤติกรรมมาจากการรับรู้

3) พฤติกรรมต่างๆของมนุษย์เป็นผลจากความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายของตน อีกทั้งยังมุ่งที่จะตอบสนองความต้องการของตนตามประสบการณ์ที่ตนได้รับ โดยมนุษย์จะไม่ได้ตอบกับความเป็นจริงที่ปรากฏ หากแต่จะได้ออกกับสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นความจริงตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล Rogers ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลมักจะตรวจสอบการรับรู้ของตนต่อความเป็นจริงกับผู้อื่นเสมอ เพื่อที่จะได้ความเป็นจริงที่ตนสามารถเชื่อถือได้ ซึ่งในการตอบสนองความต้องการของบุคคลนั้นจำเป็นที่จะต้องมิปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อม และการตรวจสอบเหล่านี้จะทำให้การรับรู้ของบุคคลนั้น ๆ ตรงกับความเป็นจริงส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีประสบการณ์อีกมากที่ยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันว่าเป็นความจริง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ไม่ว่าเหตุการณ์ใด ๆ ไม่ว่าจะได้มีการตรวจสอบหรือยืนยันว่าเป็นความจริงตามที่บุคคลนั้น ๆ เห็นหรือไม่ก็ตาม แต่เหตุการณ์เหล่านั้นมักจะเป็นจริงตามการรับรู้ของบุคคลแต่ละบุคคลเสมอ

4) ในการทำความเข้าใจในพฤติกรรมต่างๆของมนุษย์คือการพิจารณาจากกรอบการอ้างอิงภายในของบุคคลนั้น โดย Rogers (1959, อ้างถึงใน Grummon, 1972) อธิบายถึงกรอบการอ้างอิงภายใน (the internal frame of reference) ของบุคคลว่าเป็น “กรอบทั้งหมดของประสบการณ์ ซึ่งปรากฏในความตระหนักรู้ของบุคคลในขณะนั้น ซึ่งรวมไปถึงความรู้สึกทั้งหมด การรับรู้ ความหมาย และความจำ ซึ่งปรากฏในความรู้สึกตัวของบุคคลด้วย” ในการพิจารณาถึงกรอบอ้างอิงภายในของแต่ละบุคคลนั้น จำต้องมุ่งเอาความเป็นจริงที่ปรากฏในการรับรู้ของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงโดยทั่วไปก็ได้ ความเข้าใจแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา (empathy) คือความเข้าใจกรอบการอ้างอิงภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งต่างจาก การเข้าใจจาก

กรอบอ้างอิงภายนอกของบุคคล หมายถึงการมองบุคคลเสมือนมองวัตถุสิ่งของโดยปราศจากความเข้าใจ ซึ่งเป็นการมองโดยเน้นความเป็นจริงที่ปรากฏ

5) พฤติกรรมโดยมากของมนุษย์จะสอดคล้องกับความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเองของบุคคลนั้น ๆ โดย Rogers เชื่อว่า ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตัวเอง หมายถึง การรับรู้สภาพของตนเองโดยรวมของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ภาพของตัวบุคคลเองเท่านั้น และการรับรู้ภาพของบุคคลโดยมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ และ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงคุณค่าต่าง ๆ ที่บุคคลได้ใส่ไว้ใน การรับรู้เหล่านี้ด้วย ภาพของบุคคลนี้จะไม่อยู่ในความรู้สึกตัวเสมอไป แต่ก็สามารถขึ้นสู่ระดับความรู้ตัวได้เสมอ จะกล่าวได้ว่า ทักษะติดต่อตัวเองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่สำคัญ การที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติต่อบุคคลอื่นได้นั้น บุคคลต้องเปลี่ยนทัศนคติต่อตนเองเสียก่อน นอกเหนือจากพฤติกรรมต่อบุคคลอื่นดังกล่าวแล้ว พฤติกรรมอื่น ๆ ส่วนมากของบุคคลก็ยังเป็นไป โดยมีความสอดคล้องกับการรับรู้ตนเองของเขาด้วย

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของ Rogers

Rogers ได้อธิบายเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของความผิดปกติของบุคลิกภาพนี้ว่า เป็นเพราะ ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเองของบุคคลมีความไม่สอดคล้องกับประสบการณ์ของเขา ซึ่งความเป็นมาของความไม่สอดคล้องนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่เด็กยังอยู่ในวัยทารก ตามลำดับต่อไปนี้

1) มนุษย์นั้นตั้งแต่เป็นทารกจะรับรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ โดยในการรับรู้ของบุคคล เขาจะมีการประเมินค่าประสบการณ์นั้นด้วย โดยมีแนวโน้มสู่ความเป็นจริง ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเกณฑ์การตัดสินใจ ประสบการณ์ใดที่ส่งเสริมให้เขาไปสู่ทิศทางของความเป็นจริง เขาจะตีค่า ประสบการณ์ดังกล่าวว่าเป็นบวก และจะแสวงหาประสบการณ์นั้น ๆ อีก แต่หากประสบการณ์ใดที่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้เขาไปสู่ทิศทางดังกล่าว ประสบการณ์ของบุคคลก็จะโดนตีค่าเป็นลบ และจะถูกหลีกเลี่ยง วิธีการเช่นนี้เรียกว่า “กรรมวิธีการตีค่าของอินทรีย์” (organismic valuing process)

2) ประสบการณ์ที่ทารกได้รับนั้นจะถูกแยกแยะและให้สัญลักษณ์ พร้อมกับนำเข้าสู่ความรู้ตัว เรียกว่าเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (self experience) ต่อเติมเข้าเป็นภาพที่ตนเองมองเห็น

3) ในขณะที่การรู้ตัวตนกำลังเกิดขึ้นนั้น ทารกจะพัฒนาความต้องการที่จะได้รับ การนิกถึงในทางบวก (positive regard) ซึ่งสำหรับวัยทารกแล้ว การได้รับการนิกถึงทางบวกนี้หมายถึง การได้รับความรัก ความอบอุ่นจากแม่ และเมื่อโตขึ้นก็หมายถึง การได้รับความอบอุ่น ชอบพอนับถือ และการยอมรับจากผู้อื่นด้วย

4) ประสบการณ์ที่ได้รับความรักหรือไม่ได้รับความรัก จะถูกนำเข้ามาเป็นประสบการณ์ของตน และที่สุดก็เกิดเป็นความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตน (self-concept) ผลคือ การเกิดการเรียนรู้ที่จะต้องการมองตนเองทางบวก (positive self-regard)

5) ความต้องการการมองในทางบวก ทำให้เด็กเกิดการแสวงหาประสบการณ์ มิใช่เพียงเพื่อตอบสนองความพึงพอใจในการทำตนเองให้เป็นจริงเท่านั้น แต่เพื่อสนองความต้องการความรักจากแม่ด้วย โดยเด็กจะแสวงหาแต่ประสบการณ์ที่เป็นที่ยอมรับของแม่ และสนองความต้องการการมองตนเองทางบวก สถานการณ์เช่นนี้เรียกว่า เงื่อนไขของความมีคุณค่า (condition of worth) ซึ่งหมายความว่า เด็กจะรู้สึกตัวว่ามีคุณค่า ถ้าได้รับความรักและการยอมรับจากแม่ และคนอื่น ๆ ที่เป็นคนสำคัญสำหรับเขา และรู้ว่าตนไร้ค่าหากไม่ได้รับสิ่งเหล่านั้น

6) การเกิดขึ้นของความไม่สอดคล้องระหว่างตัวตนและประสบการณ์ สถานะนี้จะเกิดเมื่อภาพตัวตนของบุคคลมีความแตกต่างไปจากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น ซึ่งประสบการณ์เป็นวัตถุดิบที่ทำให้เกิดภาพตัวตนขึ้นมา ประสบการณ์ใดที่เข้าได้กับทิศทางสู่ความเป็นจริง และเป็นประสบการณ์ที่อยู่ภายในเงื่อนไขของความมีคุณค่า ประสบการณ์นั้นก็จะไม่มีปัญหาใด ๆ ต่อบุคคล บุคคลจะรับรู้ประสบการณ์นั้นตามความเป็นจริง และรับเข้าไปอยู่ในความรู้สึกตัวเต็มที่ รวมทั้งนำประสบการณ์นั้นเข้ามารวมอยู่ในภาพของตน หากประสบการณ์ใดขัดแย้งกับข้อดังกล่าวเบื้องต้น ที่กล่าวมา ประสบการณ์นั้นก็จะเกิดปัญหา เนื่องจากจะทำให้บุคคลลดคุณค่าของตน ลดความนับถือในตนเองลงไป ซึ่งลักษณะนี้ขัดกับความต้องการดั้งเดิม คือ ความต้องการมีคุณค่าและความนับถือตนเอง ดังนั้นเพื่อจัดการกับประสบการณ์ที่เป็นปัญหาดังกล่าวบุคคลจึงเลือกรับรู้และบิดเบือนประสบการณ์นั้น ๆ หรือแม้กระทั่งบางครั้งเขาอาจปฏิเสธการรับรู้ประสบการณ์นั้น ๆ อย่างสิ้นเชิง อีกทั้งประสบการณ์เหล่านั้นก็จะไม่ถูกนำมารวมอยู่ในภาพของตัวตนด้วย

7) เมื่อเด็กได้เรียนรู้ที่จะต้องการความรักและการยอมรับจากแม่แล้ว หลังจากนั้นเด็กก็จะเรียนรู้ที่จะมองตนเองและมองพฤติกรรมของตนเองอย่างที่คิดว่าแม่จะมอง เขาจะแสวงหาและทำพฤติกรรมที่คิดว่าจะทำให้แม่รักและทำให้ตนเกิดความนับถือในตนเอง

นอกจากนี้ Rogers ยังได้กล่าวถึงพัฒนาการแรก ๆ ของคนเราไว้ว่า การเรียนรู้ทางสังคมบางอย่างทำให้บุคคลไม่ได้รับรู้ถึงความจริงของตน ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ทำให้บุคคลไม่จริงใจต่อตนเอง ปกป้องภาพของตน เพื่อรักษาคุณค่าด้านบวกของตนมากไป จนทำให้ไม่เปิดรับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับตัวตนและเงื่อนไขดังกล่าว ซึ่งที่ถูกต้องนั้น ตัวตนต้องเปลี่ยนแปลงได้ไม่ใช้อยู่คงที่ ภาพของตัวตนนั้นจำเป็นต้องอยู่ในกระบวนการเคลื่อนไหว และขยายตัวอยู่เรื่อยๆ ในขณะที่บุคคลรับประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้ามา

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ของ Rogers

Rogers เชื่อว่า บุคคลไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามล้วนมีศักยภาพในตัวเองที่จะพัฒนาตน ให้ดีขึ้น ใครที่ไม่เชื่อว่าตนมีศักยภาพ เป็นเพราะถูกขัดขวางจากประสบการณ์ในอดีตที่บิดเบือน หรือเนื่องมาจากการเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาในโรงเรียน และความกดดันอื่นทางสังคม อย่างไรก็ตาม การไม่เชื่อว่าตนมีศักยภาพสามารถขจัดได้ トラบใดที่บุคคลนั้นเต็มใจยอมรับว่าตนเองต้องเป็นผู้ที่รับผิดชอบชีวิตของตน เพราะ Rogers เชื่อว่าถ้าบุคคลยอมรับตัวเองและเกิดความรู้สึกชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับตน บุคคลนั้นจะเริ่มรู้สึกว่าคุณเหมือนเกิดใหม่ เป็นบุคคลที่สามารถกำหนดชีวิตตนเอง สามารถมองเห็นตนเองได้อย่างแจ่มชัดขึ้น (Corey, 2000, อ้างถึงใน ดวงมณี จงรักษ์, 2549)

ทั้งนี้ Rogers ได้เน้นว่า การรับรู้ของคนเกี่ยวกับตนเองและสถานการณ์ของตนเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของเขา การที่เขาจะประพฤติปฏิบัติอะไรและอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการที่เขารับรู้อย่างไรต่อตัวเองและต่อสถานการณ์ของตนเสมอ อาจกล่าวได้ว่า ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตัวเอง (self-concept) เป็นผลสรุปของการรับรู้ที่มีต่อตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นศูนย์กลางในการกำหนดให้บุคคลมีการรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อม และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง ซึ่งการรับรู้และปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมนี้เปลี่ยนแปลงได้ โดย Rogers ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์นี้ไว้ว่า โดยทั่วไปแล้ว เมื่อคนเรามีประสบการณ์กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อมาจะเป็นไปใน 3 รูปแบบ คือ

- 1) ประสบการณ์นั้นถูกจัดให้เข้าไปในโครงสร้างของตัวตนของเขา
- 2) ประสบการณ์นั้นถูกละเลย ไม่ได้ได้รับความเอาใจใส่ เพราะมันไม่เข้ากันกับตัวตนของเขา
- 3) ประสบการณ์นั้นถูกรับรู้อย่างบิดเบือน เพราะมันไปด้วยกันไม่ได้กับภาพของตัวตนของเขาที่เขารับรู้

ดังนั้น มนุษย์มักจะมองตัวตนของตนตามความคิดของตนเอง อาจจะไม่ได้มองตัวตนตามความเป็นจริง ไม่ได้เห็นข้อเท็จจริงของตนเอง ทำให้มนุษย์เกิดการรับรู้ที่ผิด ไม่ได้เข้าใจในตนเองอย่างแท้จริง Rogers เชื่อว่ามนุษย์มีแนวโน้มโดยธรรมชาติ ในการเคลื่อนที่ไปในทิศทางที่เจริญเติบโต มีสุขภาพที่ดี มีการปรับตัว มีการเข้าสังคม รู้จักตนเอง เป็นอิสระ และเป็นตัวของตัวเอง แนวทางเช่นนี้เรียกว่า แนวโน้มไปสู่ความเป็นจริง (actualizing tendency) ซึ่งเป็นแนวโน้มตามธรรมชาติของอินทรีย์ที่จะพัฒนาวิธีการต่าง ๆ ในการที่จะรักษาและส่งเสริมสนับสนุนอินทรีย์นั้นอย่างเต็มความสามารถ ซึ่ง Rogers ได้อธิบายถึงแนวโน้มเข้าสู่ความเป็นจริงของตนเองไว้ดังนี้

- 1) แนวโน้มเข้าสู่ความเป็นจริงของตนเองนี้เป็นพลังกระตุ้นแรกเริ่มของอินทรีย์ (รวมทั้งมนุษย์ด้วย)

2) แนวโน้มที่ว่าเป็นการทำงานของอินทรีย์ทั้งอินทรีย์มิใช่แต่เพียงบางส่วน บางครั้งอินทรีย์อาจจะมีการแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่าง ๆ เช่น อาจมีการแสวงหาอาหาร หรือบางทีก็แสวงหาความพอใจในทางเพศ แต่ก็เป็นการแสวงหาเพื่อที่จะส่งเสริมตนเองโดยรวม

3) แนวโน้มเข้าสู่ความเป็นจริงในความหมายของ Rogers นั้น หมายถึง แรงกระตุ้นทั้งหมดของอินทรีย์ ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ทำให้อินทรีย์เคลื่อนเข้าสู่ความเป็นตัวของตัวเอง และพ้นจากการควบคุมภายนอก

4) ชีวิตคือการกระทำ มิใช่ถูกกระทำ Rogers มองเห็นว่าอินทรีย์เป็นผู้เริ่มการกระทำ เขาไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่าอินทรีย์นั้นว่างเปล่า ไม่มีอะไรเข้ามาแทรกแซงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง Rogers ไม่เห็นด้วยกับความคิดของ Freud ที่ว่าระบบประสาทนั้นอาจจะคงอยู่ในสภาพไร้การกระตุ้นโดยสิ้นเชิงได้

5) มนุษย์นั้นมีความสามารถพร้อม ๆ กับมีแรงกระตุ้น หรือ มีแนวโน้มที่จะทำตัวเองให้เป็นจริง ซึ่งความสามารถนี้อยู่ในลักษณะแอบแฝงอยู่ภายในมากกว่า และจะถูกปลดปล่อยในสถานการณ์ที่เหมาะสม การให้การปรึกษานั้น มุ่งทำให้บุคคลได้ใช้ความสามารถของตน ในการพัฒนาการเจริญเติบโตตามปกติของตน นอกจากนี้ Rogers ยังเชื่ออีกว่าโดยพื้นฐานแล้วมนุษย์เป็นคนดีและไว้วางใจได้ เชื่อถือได้ และสร้างสรรค์ แม้บางครั้งมนุษย์อาจจะประพฤติตรงกันข้าม เช่น คดโกง เกลียดผู้อื่น โหดร้าย แต่ลักษณะเหล่านั้นเกิดจากการปกป้องตนเองของเรา และทำให้เขาเบี่ยงเบนไปจากธรรมชาติที่แท้จริง การปกป้องนี้เกิดจากตัวตนในอุดมคติ (ideal self) ซึ่งเป็นตัวตนที่บุคคลคิดว่าควรจะเป็น ซึ่งไม่สอดคล้องกับตัวตนที่เป็นจริงของเขา (real self) เมื่อความไม่สอดคล้องนี้กว้างขึ้น บุคคลก็จะเปิดรับประสบการณ์น้อยลง ต่อเมื่อการปกป้องตนเองหายไป และเขาได้เปิดกว้างต่อประสบการณ์ทั้งหมดของเขาแล้ว มนุษย์ก็จะกลับไปสู่ภาวะที่ไว้วางใจได้ และมีความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และมีความหมายกับผู้อื่นได้อีก

1.5 การให้การปรึกษาแบบ The Person-centered Therapy

ผู้ให้การปรึกษาแบบ Person-centered Therapy จะมุ่งเน้นสร้างความสัมพันธ์กับผู้เข้ารับคำปรึกษา เขาจะพยายามทำให้ผู้เข้ารับการปรึกษาค่อย ๆ กล้าที่จะเผชิญหน้ากับความวิตกกังวล และความสับสนที่เกิดจากการรับรู้ตัวว่า มีประสบการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับภาพของตน ซึ่งลักษณะของ The Person-centered Therapy เป็นการให้การปรึกษาที่มีความเหมือนกับการให้การปรึกษาแบบอื่น ๆ อยู่บ้างแต่มีความแตกต่างอยู่มาก ซึ่งความคล้ายกันนั้นคือ ความต้องการที่จะสร้างบรรยากาศระหว่างการให้การปรึกษา ในลักษณะที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้รับการปรึกษาเกิดความสามารถที่จะสัมผัสกับสติปัญญา ความเฉลียวฉลาดของตน เกิดความสามารถที่จะเข้าใจตนเอง เปลี่ยนแปลงภาพที่ไม่เป็นที่พอใจในตนเอง และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการยอมแพ้ต่อ

ตนเอง เป็นต้น ส่วนที่ต่างจากการให้การปรึกษาแบบอื่นนั้น The Person-centered Therapy ให้ความสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิธีการ ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นเป้าหมายสำคัญของการปรึกษา

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจิตใจของ Rogers

ตามแนวคิดนี้มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ ที่ส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ คือ ความจริงแท้ (genuineness) การยอมรับทางบวกอย่างไม่มีเงื่อนไข (unconditional positive regard) และการมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (empathic understanding) (Roger, 1961, 1977, อ้างถึงใน ดวงมณี จงรักษ์, 2549)

1) ความจริงแท้ คุณลักษณะที่สำคัญของความจริงแท้ คือ ความโปร่งใส ซึ่ง Rogers หมายถึงการปราศจากความเสแสร้งของการคิดหรือการกระทำของผู้ให้การปรึกษา ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่ผู้เข้ารับการปรึกษารับรู้ต่อผู้ให้การปรึกษา ต้องเป็นสภาพที่ผู้ให้การปรึกษาเป็นอย่างนั้นจริง ทั้งความรู้สึก ความคิด และการกระทำที่แสดงกับผู้รับการปรึกษา ความโปร่งใสอาจหมายถึง การที่ความรู้สึกและความคิดของผู้ให้การปรึกษามีความสอดคล้องกัน (congruence) ผู้ให้การปรึกษามีสติรู้ตัวในขณะแสดงพฤติกรรมสื่อความคิดและความรู้สึกของตนต่อผู้เข้ารับการปรึกษา ซึ่งควรฝึกทำใจให้เปิดกว้าง นอกจากนี้ความจริงแทียังหมายถึง การที่ผู้ให้การปรึกษามีความเปิดเผยต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากสัมพันธภาพระหว่างให้การปรึกษา Rogers เชื่อว่าถ้าผู้ให้การปรึกษายังมีสติเปิดรับรู้ความรู้สึกทั้งบวกและลบ กระบวนการปรึกษาจะยิ่งก้าวหน้า

2) การยอมรับทางบวกอย่างไม่มีเงื่อนไข มีความหมายใกล้เคียงกับการกระทำให้นุคคลรู้สึกมีคุณค่าการแสดงความรัก และการให้การยอมรับ คุณลักษณะนี้แสดงออกมาได้ยาก เพราะทุกช่วงขณะที่ผู้รับการปรึกษาแสดงความรู้สึกโกรธ เกลียด กลัว สับสน เสียใจ หรือแสดงความรู้สึกอื่น ๆ ผู้ให้การปรึกษาต้องมีความเต็มใจที่จะรับสัมผัสกับอารมณ์เหล่านั้น หรือต้องมีความห่วงใยต่อสภาพที่ผู้รับการปรึกษาเป็นอยู่ในขณะนั้น โดยไม่นำประเด็นความเหมาะสมหรือความถูกต้องของการแสดงอารมณ์มาเป็นเงื่อนไข ผู้ให้การปรึกษาต้องสื่อให้ผู้รับการปรึกษารับรู้ว่ามี ความเต็มใจที่จะมีสัมพันธภาพ ไม่ว่าเขาจะมีอารมณ์อยู่ในสภาพใด

3) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง หมายถึงคุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาที่สามารถเข้าใจผู้รับการปรึกษาเสมือนเป็นผู้เข้ารับการปรึกษาเอง หรือเสมือนเป็นผู้ที่อยู่ในโลกเดียวกัน ผ่านประสบการณ์ และรับรู้ได้ตรงกัน โดยเฉพาะความรู้สึกในระดับลึก การมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งนี้ ผู้ให้การปรึกษาต้องแสดงการรับรู้เสมือนเดินผ่านประสบการณ์ของผู้รับการปรึกษาอย่างมีความละเอียดอ่อน โดยไม่มีความรู้สึกประเมินตัดสิน หรือรู้สึกเวทนาสงสาร นอกจากนี้ผู้ให้การปรึกษายังควรแสดงความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ด้วยการหมั่นตรวจสอบการรับรู้ของตนว่าตรงกันกับการรับรู้ของผู้รับการปรึกษาหรือไม่

ถ้าผู้รับการศึกษามีประสบการณ์รับรู้ได้ถึงคุณลักษณะทั้ง 3 ประการของผู้ให้การศึกษา ผู้รับการศึกษาก็จะมีประสบการณ์มองเห็นคุณค่าของตนเอง เพิ่มการยอมรับตนเอง ลดการป้องกันตนเอง พร้อมจะเปิดรับประสบการณ์อย่างเต็มที่ พร้อมทั้งจะใช้ศักยภาพของตนตามที่ถนัดและมีการยอมรับตนเองอย่างไม่มีเงื่อนไข

1.7 บทบาทและหน้าที่ของผู้ให้การศึกษา

ในด้านบทบาทและหน้าที่ของผู้ให้นั้นดวงมณี จงรักษ์ (2549) ได้แยกอธิบายไว้เป็นข้อ ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

- 1) ทำความเข้าใจโลกของผู้รับการศึกษามาก่อน
- 2) สร้างสัมพันธภาพที่มีพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ยอมรับความเป็นธรรมชาติ
- 3) ไม่ใส่หรือป้อนค่านิยมและเกณฑ์มาตรฐานใด ๆ ทั้งสิ้นแก่ผู้รับการศึกษา
- 4) รับฟังและมีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างเอาใจใส่ แสดงความเข้าใจโดยสื่อทั้งภาษาพูดและอวัจนภาษา เพื่อให้ผู้รับการศึกษาทราบถึงความเคารพ การเห็นคุณค่า ตลอดจนยอมรับและมีความเข้าใจในตัวเอง
- 5) แสดงความพยายามสื่อให้ผู้รับการศึกษารับรู้ถึงการยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไข
- 6) แสดงปฏิกิริยาให้ผู้รับการศึกษารับรู้ได้ว่า มีความเข้าใจในสิ่งที่เขาสื่อแสดงออกมาทั้งโดยตรงเป็นคำพูด และโดยทางอ้อมโดยอวัจนภาษา
- 7) แสดงให้ผู้รับการศึกษารับรู้ได้ว่ามีความไว้วางใจในตัวเขา มีความเชื่อมั่นในความรับผิดชอบและความสามารถในการดูแลตนเองของเขา
- 8) ส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้รับการศึกษากลับที่จะทดลองแสดงพฤติกรรมใหม่

1.8 ขั้นตอนการให้การศึกษา

รูปแบบของการให้การศึกษาเป็นที่รู้กันว่าเน้นในเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงมากกว่าขั้นตอนการศึกษา เนื่องจากผู้ให้การศึกษาจะทำหน้าที่เป็นเหมือนกระจกเงา โดยผู้รับการศึกษาคือผู้เริ่มเรื่องที่จะพูดคุยในแต่ละครั้งที่พบกัน ทั้งนี้ เมื่อกระบวนการการศึกษาได้เริ่มต้นจนกระทั่งยุติ ผู้รับการศึกษาก็จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับดังนี้

- 1) ในขั้นแรก ผู้รับการศึกษามักไม่ค่อยเต็มใจที่จะพูดถึงเกี่ยวกับตนเองอย่างแท้จริง เรื่องที่สนทนาก็จะผิวเผิน ความรู้สึกที่แท้จริงบางอย่างของตนยังไม่เป็นที่ยอมรับหรือยังไม่ออกไม่กล้าที่จะให้ความไว้วางใจในผู้ให้การศึกษาอย่างเต็มที่ ส่วนมากแล้ว ในขั้นนี้ยังไม่มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือค้นหาตัวตนที่แท้จริง

2) หลังจากที่ได้ให้การศึกษาได้ให้การยอมรับผู้รับการปรึกษาอย่างไม่มีเงื่อนไขในการพบกันทุกครั้ง ผู้รับการปรึกษาจึงเริ่มที่จะพูดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ มากขึ้น แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง กล่าวแสดงออกเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมองไม่เห็นปัญหาและไม่รู้สึกว่าตนต้องรับผิดชอบต่อปัญหานั้นโดยตรง นอกจากนี้ผู้รับการปรึกษาจะแสดงความรู้สึกทัศนคติต่าง ๆ ที่ต่อต้าน แต่ก็ยังไม่รู้ว่าแท้จริงแล้วตนเองมีความรู้สึกที่ต่อต้านอยู่ในตัวสูง ในขั้นนี้ผู้รับการปรึกษามักเต็มใจที่จะมาพบในการนัดหมายครั้งต่อไป แม้จะยังไม่มีความคืบหน้า

3) เริ่มกล้าที่จะแสดงออกถึงความรู้สึกภายในมากกว่าขั้นที่สอง ประสบการณ์ในอดีตและเหตุการณ์ปวดร้าวเริ่มถูกเปิดเผย ผู้รับการปรึกษาหลายคนเริ่มเข้าสู่กระบวนการบำบัดในขั้นนี้

4) จากการที่ได้ให้การศึกษาแสดงการยอมรับทางบวกอย่างไม่มีเงื่อนไข แสดงความเข้าใจและเอาใจเขามาใส่ใจเราอย่างสม่ำเสมอทั้งสามขั้น จะทำให้ผู้รับการปรึกษาเริ่มที่จะพูดถึงความรู้สึกภายในที่ซ่อนเร้นอย่างไม่แน่ใจ กลัว วิตกกังวล การพูดจะไม่เป็นระบบ เริ่มค้นพบความรู้สึกบางอย่างที่ปฏิเสธ แต่ก็ไม่แน่ใจว่าใช่หรือไม่ ความรู้สึกที่รับผิดชอบที่ตนต้องมีต่อปัญหาเริ่มเกิดขึ้น

5) ความรู้สึกภายในของผู้รับการปรึกษาจะแสดงออกอย่างไม่ปิด พร้อม ๆ กับความรู้สึกกลัว วิตกกังวล เริ่มที่จะยอมรับความรู้สึกและทัศนคติที่เคยปฏิเสธมากขึ้น ในขั้นนี้ความรู้สึกภายในจะถูกเปิดเผยออกมาอย่างพรั่งพรู

6) ขั้นนี้ความรู้สึกบางอย่างที่ปฏิเสธแล้วมองไม่ออกเริ่มที่จะเข้าใจ มองออกอย่างกะทันหันยอมรับว่าเป็นความรู้สึกที่ตนมีอยู่ ไม่ใช่รังเกียจ กลัว หรือไม่ยอมรับเหมือนแต่ก่อน ความรู้สึกนี้เกิดขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่แค่เพียงแต่รู้สึกว่ายอมรับ ระบบทางสรีระจะมีความทำงานที่ดีขึ้น กล้ามเนื้อผ่อนคลาย การทำงานของระบบประสาทและการสูดจิตโลหิตดีขึ้น ขั้นนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก

7) ผู้รับการปรึกษาสามารถที่จะบรรลุถึงภาพลักษณ์ของตน (self-concept) อย่างแท้จริง โดยอาจจะเกิดขึ้นนอกห้องการศึกษา กล่าวคือ เขาสามารถเข้าใจและยอมรับความรู้สึกใหม่ที่ไม่ยอมรับมาก่อนอย่างกะทันหัน และเริ่มที่จะเข้าใจตนเอง ความรู้สึก การรับรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม เขาสามารถยอมรับได้ ซึ่งทำให้เขาสามารถตัดสินใจเลือกการกระทำได้อย่างอิสระแท้จริง

การให้การศึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers นั้น จะมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การศึกษาและผู้เข้ารับการปรึกษา อีกทั้งการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยในการให้การศึกษา เพื่อที่จะส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการปรึกษา เกิดความสามารถที่จะเข้าใจตนเอง พัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุเหล่านี้เองการให้การศึกษาแบบบุคคลเป็นศูนย์กลางตามแนวคิดของ Rogers จึงเหมาะที่จะนำมาพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของบุคคลทุกระดับในสังคมตลอดไปจนถึงเด็กด้อยโอกาส

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กด้อยโอกาส

2.1 ความหมายของเด็กด้อยโอกาส

ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาส โดยผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายไว้โดยสังเขป ดังนี้

วิล อัมสำราญ (2543) ให้ความหมายเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสไว้ว่าเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ซึ่งเสียเปรียบ และขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาตามวัย ซึ่งอยู่ในชนบทห่างไกล เป็นท้องถิ่นกันดาร ขาดเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ปลอดภัย ไม่มีระบบสาธารณูปโภค ตลอดจนชลประทาน ครอบครัวรายได้ต่ำไม่แน่นอน

จุฑารัตน์ เปลวทอง (2551) ได้กล่าวเอาไว้ว่ากลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาต่าง ๆ หรืออยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าเด็กโดยทั่วไป และต้องการความช่วยเหลือจากสังคมเป็นกรณีพิเศษ ได้แก่ ขาดงาน เด็กถูกทอดทิ้ง

ชนานาถ วิไลรัตน์ (2551) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสไว้ว่าเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ไม่ได้รับการศึกษาตามสมควรแก่วัย ขาดโอกาสที่จะได้รับบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการกระทำผิดหรือถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางมิชอบถูกละเลยและขาดความเอาใจใส่จากสังคมและครอบครัว

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เด็กด้อยโอกาสคือ กลุ่มเด็กที่ด้อยกว่าเด็กโดยทั่วไป และ ประสบปัญหาภาวะลำบาก ไม่ว่าจะเป็น ความยากจน เด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน เป็นต้น ส่งผลให้ไม่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับวัยอย่างเต็มที่ จึงต้องการความช่วยเหลืออย่างเป็นกรณีพิเศษ

2.2 ประเภทของเด็กด้อยโอกาส

กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้ทำการจำแนกประเภทของเด็กด้อยโอกาสไว้ ดังนี้

1) เด็กยากจน หมายถึง เด็กที่เป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ (ครอบครัวที่มีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาทต่อปี) ครอบครัวอยู่รวมกันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานมีชีวิตอยู่อย่างลำบากรวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้างหรือเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลขาดโอกาสได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ

2) เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง เด็กที่ติดสารระเหยหรือยาเสพติดให้โทษ หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกชักนำให้ประพฤติดนไม่เหมาะสม เกี่ยวข้องกับกลุ่มมิจฉาชีพ ผู้มี

อิทธิพลหรือบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพผิดกฎหมายซึ่งเป็นเด็กด้อยโอกาสที่มีแนวโน้มสูงต่อการก่อปัญหาให้สังคม

3) เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หมายถึงเด็กที่มารดาคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหรือสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ทิ้งให้มีชีวิตอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาการหย่าร้างหรือครอบครัวแตกแยกมีสภาพชีวิตอยู่ท่ามกลางความสับสน ขาดความรัก ความอบอุ่น ตลอดถึงเด็กที่ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดูเนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ

4) เด็กที่ถูกทำร้ายอย่างทารุณ หมายถึงเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางร่างกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจ มีชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นสุข ระวัง หวาดกลัว เนื่องจากถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับ กดดันจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่เป็นปกติ หรือถูกล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่าง ๆ จากบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัว

5) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ หมายถึงเด็กที่ติดเชื้อเอดส์ หรือมีพ่อแม่เจ็บป่วยด้วยโรคเอดส์ เป็นเด็กที่มักจะถูกมองอย่างรังเกียจ ไม่สามารถเข้ารับการศึกษารับบริการอื่นๆ ร่วมกับเด็กปกติได้

6) เด็กในชนกลุ่มน้อย หมายถึง เด็กที่เป็นบุตรหลานของบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทย จนเป็นสาเหตุให้ ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือบริการอื่น ๆ ส่วนใหญ่อพยพมาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามบริเวณตามแนวชายแดนของประเทศไทย

7) เด็กเร่ร่อน หมายถึงเด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ทิศทางขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เสี่ยงต่อการประสบอันตรายและเป็นปัญหาสังคม

8) เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก หมายถึงเด็กที่ต้องทำงานหรือถูกบังคับให้ใช้แรงงานหรือหารายได้ด้วยการขายแรงงานก่อนถึงวัยอันสมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามหลักพัฒนาการอันเหมาะสมกับวัย

9) เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศหรือโสเภณีเด็ก หมายถึงเด็กที่มีความสมัครใจ หรือถูกบังคับล่อลวงให้ขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

10) เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หมายถึงเด็กที่กระทำความผิดและถูกควบคุมอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามกฎหมาย ตลอดถึงเด็กที่ตั้งครรภ์นอกสมรสซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งทารก เป็นต้น

2.3 สาเหตุของการเป็นเด็กด้อยโอกาส

กระทรวงศึกษาธิการ (2534) กล่าวถึงสาเหตุของการเป็นเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

1) สาเหตุมาจากครอบครัวและผู้ปกครอง ได้แก่

- 1.1) ขาดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว
- 1.2) สภาพเศรษฐกิจในครอบครัวไม่ดี
- 1.3) ค่านิยมในการเลี้ยงลูกไม่ถูกต้อง
- 1.4) พ่อ แม่อาชญากรรมน้อยขาดวุฒิภาวะ ความรู้ในการเป็นครอบครัว
- 1.5) ทศนคติที่ไม่ดีต่อเด็กของ พ่อ แม่

2) สาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมและสังคม ได้แก่

- 2.1) การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทมาทำงานในเมืองใหญ่
- 2.2) สภาพสังคมเมืองที่มีสถานเริงรมย์ แหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ
- 2.3) สื่อซึ่งก่อให้เกิดความรุนแรง ลามกอนาจาร และกระตุ้นให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ
- 2.4) สภาพที่อยู่อาศัยทั้งในเมืองและชนบทที่ขาดแคลนในทุก ๆ เรื่อง

3) สาเหตุมาจากตัวเด็กเอง ได้แก่

- 3.1) เด็กอยู่ในวัยที่พร้อมจะได้รับการอบรมสั่งสอนไปในทิศทางต่าง ๆ ตามที่ผู้ใหญ่

ในสังคมประเพณีปฏิบัติ

- 3.2) เด็กอยู่ในวัยที่อยากเรียนรู้ ทดลอง
- 3.3) เด็กบางส่วนมีจิตใจอ่อนแอ ขาดความรัก ความอบอุ่น

4) นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อเด็กที่ไม่ได้มีสัญชาติไทย

5) กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายขาดความเคร่งครัดจริงจัง

เนื่องด้วยสาเหตุที่กล่าวมาเบื้องต้นทำให้เด็กด้อยโอกาสนั้นประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสามารถจำแนกปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.4 ปัญหาของเด็กด้อยโอกาส

ในด้านปัญหาของเด็กด้อยโอกาสนั้นกระทรวงศึกษาธิการ(2534) ได้จำแนกออกมาให้เห็นชัดเจนดังนี้

1) ปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตใจ

1.1) เด็กด้อยโอกาสจำนวนไม่น้อยที่เจ็บป่วยหรือตายด้วยโรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีน โรคติดต่อสำคัญและไม่สำคัญ รวมทั้งโรคติดต่อทางกรรมพันธุ์

1.2) เด็กด้อยโอกาสมักจะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควรมักจะถูกละเลยพลละเลย จึงทำให้เจ็บป่วยล้มตาย หรือพิการจากอุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น อุบัติเหตุบนถนน

1.3) เนื่องจากเด็กด้อยโอกาสมักถูกเอารัดเอาเปรียบเป็นเหตุให้มีสภาพจิตใจที่ไม่ปกติส่งผลทำให้เกิด ความเครียด ขาดความอบอุ่น เก็บกด เห็นคุณค่าในตนเองต่ำ (low self-esteem) ไม่ค่อยเชื่อมั่นในตนเอง เก็บตัว และ มักจะมองว่าตนไร้ความสามารถ เป็นต้น

2) ปัญหาด้านสติปัญญาความสามารถและการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.1) เนื่องจากครอบครัวแตกแยกไม่สมบูรณ์ทำให้เด็กด้อยโอกาสจำนวนไม่น้อยมีพัฒนาการทางสติปัญญา อารมณ์ และสังคมไม่เหมาะสม อันเนื่องมาจากการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้อง

2.2) เด็กด้อยโอกาสส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานมักออกจากโรงเรียนกลางคัน รวมทั้งขาดโอกาสทางการศึกษา เพราะสภาพครอบครัวยากจน อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ความเจริญ

3) ปัญหาด้านอาชีพและสังคม

3.1) เด็กด้อยโอกาสมักไม่ได้รับการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่อาชีพที่เหมาะสมกับตน อันเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากหลักสูตรและวิธีการของโรงเรียนที่ยังไม่ทันได้เตรียมการ หรือชี้แนะในเรื่องการอาชีพและการมีงานทำ

3.2) เด็กด้อยโอกาสจำนวนไม่น้อยอยู่ท่ามกลางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม และเป็นภัยต่อการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น ดิฉยเสพติดหรือสารระเหย

3.3) เด็กด้อยโอกาสจำนวนมากตกเป็นเหยื่อผู้ถูกกระทำจากสังคม เช่น ถูกสังคมรังเกียจ ถูกคุกคาม และถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น

จากงานเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเด็กด้อยโอกาสนั้นประสบปัญหาในด้านต่างๆจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือและดูแลเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากถูกละเลยทำให้ไม่ได้รับการดูแลที่เหมาะสม ปัญหาด้านการศึกษา และที่สำคัญคือปัญหาด้านจิตใจซึ่งเด็กด้อยโอกาสมักขาดความรักขาดความอบอุ่น มีความเครียดวิตกกังวล อีกทั้งยังขาดความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เด็กด้อยโอกาสมีความมั่นใจในตนเอง และเชื่อในความสามารถในตนเองเป็นต้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

3.1 ความหมายของความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

ความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) นั้นเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ สามารถเผชิญ

ความเครียด ความวิตกกังวล และปัญหาต่าง ๆ ได้ (สุจิตรา แก้วศรีนวล, 2545) ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองไว้ดังนี้

Allport (1973) ได้กล่าวไว้ว่า “ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง” มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ความภาคภูมิใจในตนเอง”

Coopersmith (1981) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลเชื่อว่า ตนเองมีความสามารถ มีความสำคัญ ได้รับความสำเร็จ และมีคุณค่า หรือสำนึกคุณค่าในตนเอง เป็นการตัดสินใจคุณค่าของตนเอง ที่แสดงในรูปทัศนคติต่อตนเอง เป็นการตัดสินใจคุณค่าในตนเองในเชิงอัตนัยที่แสดงออกเป็นคำพูด และการกระทำอื่น ๆ ที่แสดงออกถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับตนเอง

Bandura (1986) ได้กล่าวถึง ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองว่า เป็นการตัดสินใจคุณค่าของตนเองทั้งด้านบวก และลบ โดยประเมินจากสิ่งที่ตนเองกระทำว่า ได้มาตรฐานตามที่ตนตั้งไว้หรือไม่ หรือประเมินตนเอง โดยพิจารณาจากกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง รวมไปถึงศีลธรรมต่าง ๆ ด้วย

Rosenberg (1965) ได้ให้นิยามความหมายไว้ว่า เป็นการประเมินความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในบุคคลในด้านการยอมรับตนเอง การนับถือตนเอง ความสำนึกในคุณค่า และความเชื่อมั่นในตนเองโดยจะประเมินทั้งด้านดี และด้านไม่ดี

อรนุช ชูศรี (2547) กล่าวว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเอง โดยประเมินคุณค่าตนเองตามความเชื่อ ทัศนคติ ความสามารถ การประสบความสำเร็จในการกระทำสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งการยอมรับตนเอง และได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ตลอดจนจนถึงคนรอบข้าง

จากความหมายต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้ให้ไว้ นั้น สามารถสรุปได้ว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกเชื่อมั่นต่อตนเองของบุคคลว่ามีความสามารถ มีความสำคัญ และมีคุณค่า ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้เกิดจากการประเมิน และการตัดสินใจคุณค่าในตนเองของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นทั้งในด้านดี และ ด้าน ไม่ดี ส่งผลทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเอง และเกิดการยอมรับในตนเองตลอดไปจนถึงการยอมรับผู้อื่นอีกด้วย

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของ Abraham Maslow

แนวคิดนี้มีความเชื่อว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ใฝ่ดี สร้างสรรค์ความดี ปราบปรามความเจริญแห่งตน รู้คุณค่าในตนเอง รู้จักรับผิดชอบชั่วดี มีความรับผิดชอบในชีวิต และการกระทำของตน สุข ทุกข์ ชั่วดี เกิดจากการเลือกของตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะรู้จักตนเอง และรู้จักความสามารถของตนเอง เพื่อที่จะสามารถใช้พลังความรู้ ความสามารถของตน

ได้อย่างเต็มที่ ถ้ามุขยออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เจริญแล้ว เขาจะพัฒนาไปสู่ความมั่งคั่ง ความเจริญของบุคลิกภาพ และวุฒิภาวะเสมอ (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2536 อ้างถึงใน สุจิตรา แก้วสินวล, 2545)

Maslow ได้จัดลำดับความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

1) มนุษย์ต้องได้รับการตอบสนองทางสรีระก่อน ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ขนรักษาโรค และอื่น ๆ ซึ่งจะพัฒนาความต้องการประเภทอื่น ๆ ตามมาได้ ถ้าความต้องการอันดับแรกยังไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ แรงจูงใจประเภทอื่นก็ยากจะเกิดขึ้นได้

2) เป็นความต้องการความปลอดภัยแห่งตนเอง และทรัพย์สินถ้าไม่ได้รับตอบสนองก็จะเกิดอาการหวาด ก่อให้เกิดความกลัวในสิ่งอื่น ๆ ตามมาทั้งร่างกาย และ จิตใจ

3) เป็นความต้องการความเป็นเจ้าของ เช่น ความรู้สึกรักว่ามีชาติตระกูล มีครอบครัว มีครู มีโรงเรียน มีสถาบัน และอื่น ๆ ความต้องการที่จะได้รับความรักจากผู้อื่น ด้วยการหวังโยกดูแลผู้อื่น เช่นเดียวกัน

4) เป็นการแสวงหาศักดิ์ศรี และเกียรติยศ ทั้งโดยตนเองสำนึกได้ และผู้อื่นกล่าวยกย่อง เช่น การมีเกียรติ มีชื่อเสียง นับถือตนเอง ซึ่งมีผลทำให้สุขภาพจิตดี เกิดความนับถือและเคารพตนเอง จากการได้รับความนับถือจากผู้อื่นอย่างจริงใจ

5) เห็นตระหนักรู้ในความสามารถของตน และประพฤติตนตามความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น สังคม และส่วนรวมเป็นสำคัญ อันนำไปสู่การเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

ลำดับที่ 3 และ ลำดับที่ 4 จัดเป็นค่านิยมพื้นฐานของความรัก และการเห็นคุณค่าในตนเอง เมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสองลำดับนี้แล้วนั้น ก็จะพัฒนาไปสู่ลำดับที่ 5 คือ การพัฒนาไปสู่ความตระหนักรู้ในความสามารถของตน การมีสุขภาพจิตที่ดีและสมบูรณ์ มีความมั่นใจที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ อันนำไปสู่การเป็นตนเองมากที่สุด (สุจิตรา แก้วสินวล, 2545)

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของ Carl Roger

ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองคล้ายคลึงกับแนวคิดของ Maslow คือ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล มีความสามารถที่จะเป็นผู้นำตนเอง (self-directing) ในสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยมนุษย์จะสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อนำไปสู่การรู้จักตนเองอย่างแท้จริง (self-actualization) และสิ่งที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของบุคคลไปสู่การรู้จักตนเองอย่างแท้จริงได้ คือความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

Rogers ได้กล่าวถึงภาวะที่บุคคลมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองว่า บุคคลจะรู้สึกว่าคุณค่าในตนเองได้ก็ต่อเมื่อ บุคคลสามารถยอมรับตนเองได้ โดยที่มโนภาพแห่งตนที่บุคคลรับรู้ สอดคล้องกับประสบการณ์ที่เป็นจริง

3.4 ความสำคัญของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านจิตใจที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า ดังนั้นจึงมีความสำคัญมาก อีกทั้งยังสามารถบอกได้ถึงคุณภาพชีวิตของบุคคลได้อีกด้วย (Taft, 1985)

ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเป็นรากฐานของภาวะสุขภาพจิตและสังคม จึงมีความสำคัญ ดังนี้

1) ทำให้บุคคลมีความชื่นชม และพึงพอใจในตนเอง มองตนเองในด้านบวก รู้ว่าตนมีคุณค่า มีความสามารถ และใช้ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ในการดำเนินชีวิตก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตน และสังคม (Taft, 1985)

2) ช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตได้ด้วยจิตใจที่มั่นคงเข้มแข็ง หลีกเลี่ยงความรุนแรงของปัญหาได้เป็นอย่างดี และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูง จะสามารถยอมรับสถานการณ์ที่ทำให้ตนผิดหวังได้ด้วย ความเชื่อมั่น

จากงานเอกสารข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กด้อยโอกาสเป็นอย่างมาก ทำให้เด็กด้อยโอกาสเกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเอง อีกทั้งยังยอมรับตนเองได้ ซึ่งหากพัฒนาไปพร้อมกับอีกตัวแปรหนึ่งนั่นคือความเข้มแข็งทางจิตใจก็จะทำให้เด็กด้อยโอกาสสามารถเติบโตและออกมาได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งทางจิตใจ (Resilience)

4.1 ความหมายของความเข้มแข็งทางจิตใจ

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางจิตใจไว้มากมาย แต่เดิมนั้น Antony (1974 อ้างถึงใน พัชรินทร์ อรุณเรือง, 2545) เป็นบุคคลแรก ๆ ที่แสดงความคิดเห็น เรื่องมโนทัศน์ของความเข้มแข็งทางจิตใจ โดยเรียกว่าเป็นความคงทนทางจิตใจ (psychologically invulnerable) หรือเป็นความทนทานต่อความทุกข์ยากของเด็ก นอกจากนี้ นักวิชาการหลายท่านก็ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางจิตใจ ไว้ดังนี้

Rank and Patterson (1996) ได้กล่าวถึงความเข้มแข็งทางจิตใจไว้ว่า เป็นการตอบสนองอย่างกระตือรือร้น และตอบสนองในวิธีการทางบวกต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวที่ผิดปกติ ปัญหาโรคแทรกซ้อนในร่างกาย เป็นต้น

Grotberg (1995) กล่าวว่า ความเข้มแข็งทางจิตใจเป็นศักยภาพของมนุษย์ในการเผชิญกับปัญหา และสามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ มาได้ จนทำให้เป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งพัฒนามาจากสถานการณ์ที่ยากลำบากในชีวิต

พัชรินทร์ อรุณเรือง (2545) ได้กล่าวว่าความเข้มแข็งทางจิตใจ เป็นศักยภาพของบุคคลในการเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีความอดทนเข้มแข็ง สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม และกลับคืนสู่สภาพเดิมได้อย่างรวดเร็ว หลังจากประสบกับความทุกข์ยากและปัญหาในชีวิต

นิกร เปลี่ยววิญญา (2550) ได้สรุปความหมายของความเข้มแข็งทางจิตใจไว้ว่า คือ ลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่เป็นคุณสมบัติที่ไม่คงที่ คือเป็นกระบวนการ (process) หรือพลวัต (dynamic) และเป็นความสามารถในการฟื้นตัวกลับมาใช้ชีวิตตามปกติอย่างที่เคยเป็นได้ อย่างสำเร็จภายหลังเผชิญกับเหตุการณ์วิกฤต รวมทั้งพบว่า ผู้ที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจจะมีความเจริญเติบโตทางอารมณ์ และจิตใจ (capacity for growth) เพิ่มขึ้น

จากความหมายที่กล่าวไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ความเข้มแข็งทางจิตใจนั้น คือความสามารถ หรือศักยภาพในการปรับตัว รวมไปถึงการตอบสนองทางบวกในการเผชิญปัญหาและอุปสรรค ในสถานการณ์ที่เลวร้าย จนทำให้เป็นบุคคลที่สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม และกลับคืนสู่สภาพที่มีความมั่นคงทางจิตใจได้อย่างรวดเร็ว

4.2 ลักษณะของความเข้มแข็งทางจิตใจ

Werner (1989, as cited in Christainsen and Christainsen, 1997) ได้จำแนกความเข้มแข็งทางจิตใจ ออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

1) เด็กที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ เป็นบุคคลที่มีแนวโน้มในการจัดการกับปัญหาโดยมุ่งจัดการกับปัญหา วิธีการในการแก้ปัญหาของพวกเขาทำให้สามารถดำรง ความเข้มแข็งของการรับรู้เกี่ยวกับตน และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวก เมื่อพวกเขามีปฏิสัมพันธ์ในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ส่งผลสะท้อนกลับในทางบวก และกระตุ้นให้เกิด การรับรู้ในคุณค่าแห่งตน (self-esteem) และความเชื่อในความสามารถแห่งตน (self-efficacy)

2) เด็กที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ จะเป็นเด็กที่มีลักษณะธรรมชาติที่ดีในตนเอง เนื่องจากการได้รับการใส่ใจในทางบวกจากผู้อื่น ส่งผลให้พวกเขาสามารถเข้ากับคนรอบข้างได้ง่าย โดยทั่วไปเด็กจะมีความผูกพันใกล้ชิดกับผู้เลี้ยงดู หรือผู้ใหญ่ที่เป็นบุคคลสำคัญในชีวิต มีอารมณ์ขัน มีทักษะในการเผชิญปัญหา และใช้ทรัพยากรภายในตนเอง (inner resources) เพื่อมีปฏิสัมพันธ์อย่างมี

ประสิทธิภาพภายในบริบทของพวกเขา การได้รับความใส่ใจ ทำให้พวกเขามีข้อมูลป้อนกลับในทางบวก และเพิ่มประสิทธิภาพในการรับรู้ตนเอง

3) เด็กที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ เป็นผู้ที่สามารถจัดการกับสิ่งท้าทายในชีวิตได้ ใช้ในสถานการณ์ทางลบให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายสูงสุดของเขา

4) เด็กที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ จะมีการรับรู้ถึงการควบคุมชีวิตของตน มีการพัฒนาความมั่นคง (coherence) อันเป็นความเชื่อพื้นฐานว่า ชีวิตมีความหมาย และพวกเขาสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ การมีความสำนึกในความมั่นคงนี้ จะส่งผลให้เด็กดำรงไว้ซึ่งแบบแผน (order) และ หลักเกณฑ์ (structure) ในการใช้ชีวิตของเขา

จากการศึกษาของ Benard (1993) พบว่าเด็กที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจจะมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1) ความสามารถทางสังคม (social competence) ประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ มีการโต้ตอบที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับความสามารถในการดึงการตอบสนองทางบวกจากผู้อื่น มีความยืดหยุ่น มีการเข้าใจอย่างร่วมความรู้สึก ใส่ใจ มีทักษะในการสื่อสาร และมีอารมณ์ขัน นับตั้งแต่วัยเด็ก พวกเขามีแนวโน้มที่จะสร้างสัมพันธภาพทางบวกกับผู้ใหญ่ และกลุ่มเพื่อน ซึ่งจากสิ่งเหล่านี้เองช่วยให้เกิดความผูกพันกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

2) ทักษะในการแก้ปัญหา (problem-solving Skill) เป็นความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม และสะท้อนออกมาในรูปของการพยายามหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทั้งปัญหาในด้านสติปัญญาและสังคม มีทักษะ 2 ทักษะ ได้แก่ การวางแผน ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการมองเห็นว่าตนจะดำเนินการเช่นไร และสามารถแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งทรัพยากรอันมากมายมาใช้

3) ความมีอิสระในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง (autonomy) เป็นความสำนึกในเอกลักษณ์แห่งตนและความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่พึ่งพิง และแสดงการควบคุมสิ่งที่อยู่แวดล้อมตนเอง คำว่า “autonomy” ครอบคลุมไปถึงขอบเขตตัวแปรต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในความสามารถแห่งตน (self-efficacy) ความเชื่อในอำนาจแห่งตน (internal locus of control) การควบคุมแรงกระตุ้น (impulse control) เป็นต้น

4) ความมุ่งหวังในชีวิต และอนาคต (a sense of purpose and future) ความมุ่งหวังในชีวิตทำให้เกิดเป้าหมายในชีวิต ความปรารถนาในด้านการศึกษา การยืนหยัดอยู่ได้ ความหวังและการตระหนัก ถึงอนาคตที่สดใส

4.3 ลักษณะของความเข้มแข็งทางจิตใจ

Warschaw & Barlow (1995) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของความเข้มแข็งทางจิตใจ โดยพบว่ามียุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

- 1) มีความมุ่งมั่นในชีวิตอย่างแน่วแน่ (unambivalent commitment to life)
- 2) มีความมั่นใจในตนเอง
- 3) มีความสามารถในการปรับตัว
- 4) มีความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์ได้ดี
- 5) มีความเต็มใจในการเสี่ยง
- 6) มีการยอมรับในเรื่องความรับผิดชอบส่วนบุคคล
- 7) การมีทัศนคติต่อเรื่องต่างๆ
- 8) การเปิดรับฟังความคิดเห็นต่างๆ
- 9) ความเต็มใจในการเป็นผู้ริเริ่ม
- 10) การมีความใส่ใจ

4.4 แนวคิดที่สำคัญของความเข้มแข็งทางจิตใจ

จากการศึกษาของ Edith Grothberg ในปี พ.ศ. 2536-2537 ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการที่พ่อแม่และผู้ปกครองเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจแก่เด็ก โดยได้ทำการศึกษาในเด็กและครอบครัวที่ประสบความทุกข์ยาก หรือสงคราม 15 สถานการณ์ เช่น ขาดงาน ถูกจับ เผชิญเหตุการณ์แผ่นดินไหว เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาสามารถจำแนกการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจออกเป็น 3 วิธีด้วยกัน คือ

1) สิ่งที่มี (I have) เป็นแหล่งสนับสนุนภายนอกที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตใจ โดยการได้พัฒนาพื้นฐานความรู้สึกลึกซึ้งมั่นคงปลอดภัย อันเป็นแก่นสำคัญสำหรับการพัฒนาความสามารถในความเข้มแข็งทางจิตใจในด้านสิ่งที่มี (I am) และความสามารถที่ฉันมี (I can) ในลำดับต่อมาได้ ซึ่งสิ่งที่มีประกอบด้วย 5 ลักษณะดังนี้

1.1) การมีความไว้วางใจในผู้อื่น เป็นการได้รับความรัก และการยอมรับจากพ่อแม่ สมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ครู และเพื่อน เด็กทุกวัยต้องการความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขจากพ่อแม่ และบุคคลที่ให้การเลี้ยงดูในช่วงปฐมวัย รวมทั้งต้องการความรัก และการประทับประคองทางอารมณ์ จากบุคคลอื่นด้วย ในบางครั้งการได้รับความรัก และความช่วยเหลือจากผู้อื่นอาจจะทดแทนการขาดความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูได้

1.2) การมีหลักปฏิบัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในครอบครัว การที่พ่อแม่มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันที่ชัดเจน มีความคาดหวังให้เด็กกระทำตามพ่อแม่ และเชื่อมั่นว่าลูกจะสามารถทำตามได้เป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ถึงความคาดหวังที่บุคคลอื่นมีต่อเขาโดยกฎเกณฑ์และกิจวัตรประจำวันนั้นจะประกอบด้วยภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่เด็กจะถูกคาดหวังให้ทำ โดยขอบเขตการปฏิบัติจะเป็นคำพูดที่ชัดเจน และให้ความเข้าใจ เมื่อเด็กทำผิดกฎก็จะช่วยให้เด็กเข้าใจว่าทำผิด

อะไร บอกเด็กให้เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น ลงโทษในกรณีที่เป็น และหลังจากนั้นเด็กต้องได้รับการ
อภัย และปฏิบัติต่อเขาเช่นเดิม หากเด็กทำตามกฎได้ถูกต้อง เด็กก็ควรได้รับการชมเชย และขบใจ
พ่อแม่และคนอื่น ๆ ไม่ควรทำร้าย หรือลงโทษเด็ก

1.3) การมีตัวแบบ พ่อแม่และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว รวมไปถึงกลุ่มเพื่อนสามารถ
แสดงพฤติกรรมอันพึงปรารถนาและเป็นที่ยอมรับของเด็กได้ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว
นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้ บุคคลดังกล่าวเป็นผู้สาธิตให้เห็นว่าควรทำสิ่งนี้อย่างไร เช่น
การแต่งตัว การสอบถามข้อมูล และสนับสนุนให้เด็กทำตามรวมทั้งเป็นแบบอย่าง ในด้านศีลธรรม
จริยธรรม และแนะนำในเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนา

1.4) การได้รับการสนับสนุนให้มีอิสระในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งผู้ใหญ่
โดยเฉพาะพ่อแม่ ควรสนับสนุนให้เด็กได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง และขอความช่วยเหลือได้
เมื่อจำเป็น ช่วยเหลือให้เป็นอิสระในตนเอง ควรชื่นชม และให้ความช่วยเหลือ เมื่อเด็กเริ่มจะเป็น
อิสระในบางครั้ง อาจจะฝึกปฏิบัติ หรือพูดคุยให้เด็กเข้าใจ และกระทำสิ่งนั้นโดยไม่พึ่งพิง
ควรตระหนักถึงความไม่คงที่ของเด็กได้ดีพอ ๆ กับรู้จักตนเอง ซึ่งช่วยให้ปรับระดับและความเร็ว
ในการส่งเสริมความเป็นอิสระของลูกได้อย่างเหมาะสม

1.5) การเข้าถึงแหล่งบริการสุขภาพ การศึกษา สวัสดิภาพ และความปลอดภัยในชีวิต
เป็นแหล่งบริการที่เด็กพึ่งพาครอบครัวไม่ได้ เช่น โรงพยาบาล และ แพทย์ โรงเรียน และ ครู บริการ
ต่าง ๆ ทางสังคม ตำรวจ ตำรวจดับเพลิง หรือหน่วยงานบริการอื่น ๆ

2) สิ่งพื้นฐานเป็น (I am) เป็นปัจจัยที่อยู่ในตัวเด็ก หรือ ความเข้มแข็งภายในของแต่ละ
บุคคล อันได้แก่ ความรู้สึก ทักษะ และ ความเชื่อภายในตัวเด็ก ประกอบด้วย

2.1) ความสามารถเป็นที่รัก และแสดงความรักต่อบุคคลอื่นได้

2.2) การเป็นผู้ที่มีความรัก มีความเข้าใจอย่างร่วมความรู้สึก และการเห็นแก่บุคคลอื่น

2.3) ความภาคภูมิใจในตนเอง เด็กจะรู้ว่าตนเป็นบุคคลสำคัญ และรู้สึกภาคภูมิใจ
ในตนเอง เด็กจะไม่ยอมให้คนอื่นกำหนด หรือลดคุณค่าในตัวเขา เมื่อเด็กเผชิญกับปัญหาชีวิต
เด็กจะเชื่อมั่นในตนเอง และตระหนักถึงคุณค่าแห่งตน

2.4) การเป็นอิสระ และรับผิดชอบการกระทำของตนเอง เด็กจะสามารถกระทำสิ่ง
ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และยอมรับผลของการกระทำนั้น

2.5) การเป็นผู้มีความหวัง มีความศรัทธา และเชื่อมั่น เด็กจะเชื่อว่าเขามีความหวัง
สำหรับตนเอง และมีบุคคล หรือ สถาบันที่เขาสามารถเชื่อมั่นได้ เขามีสำนึกในความผิดชอบ
ชั่วดี และเชื่อในคุณความดี รวมถึงต้องการที่จะดำเนินไปตามแนวทางนั้น

3) ความสามารถที่ฉันมี (I can) เป็นปัจจัยด้านสังคมของเด็ก อันเกิดจากการเรียนรู้ด้วยการปฏิสัมพันธ์ กับ ผู้อื่น และจากการมีผู้อื่นสอนเด็กด้วย ได้แก่

3.1) การสื่อสาร

3.2) การแก้ไขปัญหา

3.3) การจัดการกับความรู้สึก และแรงกระตุ้นต่างๆ ได้ เด็กจะตระหนักถึงความรู้สึกตนเอง ตั้งชื่อให้อารมณ์ต่าง ๆ และแสดงออกมาเป็นคำพูด และการกระทำ โดยไม่ทำร้ายผู้อื่น และ ตนเอง จัดการกับแรงกระตุ้นในการกระทำการรุนแรงต่าง ๆ

3.4) การประเมินอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น จะช่วยให้เด็กรู้ว่าเขาจะแสดงออกอย่างไรในสถานการณ์ต่างๆ

3.5) ความสามารถในการแสวงหาความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจได้ (I can) เด็กจะสามารถค้นหาบุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัว หรือบุคคลรอบข้าง ที่สามารถไว้วางใจได้ช่วยเหลือเด็กได้

จากงานเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเด็กด้อยโอกาสนั้นประสบปัญหาในด้านต่างๆจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือ พัฒนาและดูแลเป็นพิเศษ จึงมีมูลนิธิต่าง ๆ เกิดขึ้นมาเพื่อดูแลเด็กเหล่านี้ โดยในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้เด็กในมูลนิธิชินกม้นเป็นสถานที่ในการทำวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับมูลนิธิชินกม้น

มูลนิธิชินกม้น จังหวัดเชียงใหม่ ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2532 โดย Mr.Erwin Geoebl ซึ่ง เป็นมิชชันนารีชาวสวิสเซอร์แลนด์ โดยได้เช่าห้องพักให้กับเด็กเร่ร่อนกลุ่มหนึ่งในย่านรามคำแหง เพื่อให้เป็นที่พักผ่อนหลับนอน ต่อมาเด็ก ๆ เหล่านั้นก็ได้ชักชวนเพื่อน ๆ เด็กเร่ร่อนด้วยกันมาอยู่เพิ่มมากขึ้น จำเป็นต้องมีสถานที่ที่เหมาะสมให้กับเด็ก ๆ เหล่านี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ก่อตั้งมูลนิธิบ้านนกขม้นและดำเนินการมากระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบัน ในประเทศไทยมีมูลนิธิชินกม้นทั้งหมด 4 แห่ง ดังนี้

1) นกขม้นกรุงเทพฯ มีสำนักงานใหญ่ของมูลนิธิ บ้านเด็กชาย 3 หลัง บ้านเด็กหญิง 1 หลัง และบ้านนักศึกษา 1 หลัง

2) นกขม้นสุโขทัย เป็นโครงการการเกษตร บ้านเด็กชาย 4 หลัง

3) นกขม้นเชียงใหม่ เป็นบ้านที่ให้การดูแลเด็กหญิง 2 หลัง

4) นกขม้นเชียงราย เป็นโครงการบำบัดผู้ติดยาเสพติด เด็กที่อยู่ในความดูแลของหมู่บ้านนกขม้นทั้งหมดประมาณ 200 คน

โดยงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้มูลนิธิบ้านนกขมิ้นในจังหวัดเชียงใหม่เป็นสถานที่ในการวิจัย ซึ่งภายในมูลนิธิประกอบด้วยบ้าน 2 หลังมีเด็กรวมทั้งหมดอยู่ประมาณ 20-25 คน โดยหลังแรกเป็นบ้านเด็กเล็กซึ่งมีอายุระหว่าง 5 - 11 ปี หลังที่สองเป็นเด็กที่มีอายุ 12 - 18 ปี โดยจะมีผู้ดูแล 2 คนต่อหนึ่งหลัง ซึ่งในทุก ๆ วันหยุดเด็กในบ้านจะทำกิจกรรมในการพัฒนาบ้านร่วมกัน เช่น ทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กด้อยโอกาส

อนันต์ อุ่นแก้ว (2544) พบว่าเด็กด้อยโอกาสนั้นขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อารมณ์และจิตใจที่เหมาะสม เปรียบเช่นเด็กปกติทั่วไป อีกทั้งการขาดโอกาสทางการศึกษาทำให้เด็กด้อยโอกาสเหล่านี้เสี่ยงต่อการติดยาเสพติด ดื่มเชื่อเอดส์และการกระทำความผิดทางกฎหมายต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กด้อยโอกาสจะมีปัญหาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ตลอดจนไปถึงขาดทักษะจำเป็นในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

จากงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเด็กด้อยโอกาสนั้น มักจะมีปัญหาทางด้านสุขภาพ ปัญหาทางอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ อาการวิตกกังวล ซึมเศร้า ฯลฯ มีทั้งยังมีปัญหาด้านพัฒนาการต่าง ๆ เช่น ด้านการเรียนรู้ วุฒิภาวะไม่เป็นไปตามวัย มีปัญหาด้านการเข้าสังคม นอกจากนี้อาจจะมีพฤติกรรมเกรี้ยว ต่อต้านสังคมอีกด้วย

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้การปรึกษาทางจิตวิทยา

Sasser (1996) ได้ทำการศึกษาผลของการให้การปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มเสี่ยงในนักเรียนโรงเรียนชั้นประถมที่อาศัยในเมือง แคนซัส 48 คน ใช้เวลา 8 สัปดาห์ 16 ครั้ง จากผลการศึกษา พบว่ากลุ่มทดลอง และ กลุ่มควบคุม มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มทดลองมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น

อรนุช ชุศรี (2547) ได้ทำการศึกษาผลของการให้การปรึกษาทฤษฎีเน้นทางเลือกต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของวัยรุ่นที่ถูกกระทำรุนแรงจำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน พบว่า ก่อนการทดลองนั้นทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง แต่ภายหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มที่ได้รับการปรึกษากลับมีคะแนนเฉลี่ยความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการให้การปรึกษานั้นสามารถช่วยเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในเด็กได้

6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

Coopersmith (1968) ได้ทำการศึกษาระดับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองในเด็กชายวัยรุ่นชาวอเมริกาใต้ จำนวน 58 คน พบว่า เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะการเห็นคุณค่าแห่งตนในระดับที่แตกต่างกัน เด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูง จะมีลักษณะกระตือรือร้น กล้าแสดงออก และมีแนวโน้มที่ประสบความสำเร็จในด้านวิชาการ และสังคม ซึ่งเด็กเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในการรับรู้ของตนเอง และมีความเชื่อว่าความพยายามของตนเองจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ และคาดหวังจะได้รับการยอมรับ ซึ่งแตกต่างกับเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ที่จะมีลักษณะท้อแท้ ซึมเศร้า แยกตัว ไม่เป็นที่รัก ไม่กล้าแสดงออก และไม่มีการต่อสู้กับอุปสรรค เป็นต้น

จากงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ยกตัวอย่างเช่น เด็กวัยรุ่นที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสูง จะมีบุคลิกที่กระตือรือร้น กล้าแสดงออก มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกับเด็กที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำก็จะมีปัญหาทางอารมณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งทางจิตใจ

Beardslee and Podorefsky (1988) ศึกษาความเข้มแข็งทางจิตใจ ในวัยรุ่นที่พ่อแม่ป่วยเป็นโรคทางอารมณ์ เช่น โรคซึมเศร้า และโรคทางจิตเวชอื่น ๆ โดยเน้นความสำคัญในการเข้าใจตนเอง และสัมพันธภาพ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีลักษณะเข้าใจตนเอง มีความมุ่งมั่นต่อการสร้างสัมพันธภาพ มีความสามารถในการคิด และไม่พึ่งพาพ่อแม่ของพวกเขา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะดูแลเอาใจใส่ต่อความเจ็บปวดของพ่อแม่

Luthar (1991) ทำการศึกษาปัจจัยส่งเสริม ความเข้มแข็งทางจิตใจ หรือสิ่งที่ช่วยให้เด็กดำรงไว้ซึ่งความสามารถทางสังคม ในสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยความเครียดซึ่งศึกษาในนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 144 คน จากครอบครัวที่มีปัญหาทางการเงิน โดยประเมินจากระดับคะแนนของแบบวัดเหตุการณ์ทางลบในชีวิต ความสามารถทางสังคม ซึ่งพิจารณาจาก 3 ตัวแปรที่ครู และเพื่อนร่วมประเมิน รวมไปถึงการประเมินศักยภาพของตนเองของเด็กด้วย ส่วนตัวแปรที่บรรเทาความรุนแรง ซึ่งประกอบด้วย เขาว่าปัญหา ความเชื่อในอำนาจแห่งตน ทักษะทางสังคม การพัฒนาตนเอง และการมองเหตุการณ์ในชีวิตในแง่บวก ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรดังกล่าวทำหน้าที่เสมือนสิ่งที่ต่อต้านความเครียด อีกทั้งพบว่าความเชื่อในอำนาจภายในตนเอง และทักษะทางสังคมมีความสัมพันธ์กัน เด็กที่มีความเชื่อในอำนาจภายในตนต่ำ มักจะตามมาด้วยปัญหาทางอารมณ์ระดับรุนแรง ส่วนคนที่มีปัญหาทางอารมณ์ในระดับที่ต่ำ จะมีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญา และการมองเหตุการณ์ในชีวิตเป็นทางบวก ซึ่งสัมพันธ์กับความมั่นคง และความเข้มแข็งด้วย

Dumont and Provost (1999) ได้ทำการศึกษาในกลุ่มวัยรุ่น 297 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี กลุ่มที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจ และกลุ่มที่ไม่มั่นคงทางจิตใจ ผลปรากฏว่า กลุ่มที่มีความสามารถในการปรับตัวนั้นมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงที่สุด และยังพบว่า กลุ่มที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจนั้นมีความเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มที่ไม่มีความมั่นคงทางจิตใจ

Vaselska, Geckova, Orosova, Gajdosova, Van Dijk & Sijmen (2009) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความเชื่อมโยงกันระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับความเข้มแข็งทางจิตใจ เกี่ยวกับการสูบบุหรี่ และการสูบกัญชาในกลุ่มวัยรุ่น โดยได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 3,694 คน โดยทำการศึกษาในโรงเรียนประถมในสโลวาเกีย โดยแบ่งเพศชายและหญิงด้วย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้จะต้องทำแบบประเมินการเห็นคุณค่าในตนเองของ Rosenberg แบบประเมินความเข้มแข็งทางจิตใจ และตอบคำถามเกี่ยวกับการสูบบุหรี่และกัญชา ซึ่งผลปรากฏว่า วัยรุ่นที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำจะมีความเสี่ยงที่จะสูบบุหรี่และกัญชา ซึ่งลักษณะนี้จะปรากฏในวัยรุ่นเพศชายเท่านั้น ส่วนวัยรุ่นที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจจะมีแนวโน้มการสูบบุหรี่และกัญชาต่ำที่สุดในสองกลุ่ม จากงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เราจึงควรช่วยกันพัฒนาเด็กให้มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง และความเข้มแข็งทางจิตใจเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้เด็กสามารถหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติดได้ โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็กด้อยโอกาส เป็นต้น ซึ่งการช่วยพัฒนาตัวแปรทั้งสองอย่างนี้จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุดสำหรับเด็กต่อไปในอนาคต

พัชรินทร์ อรุณเรือง (2545) ได้ศึกษาผลของการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มต่อความสามารถในการฟื้นฟูและกลวิธีการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นตอนต้น โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน โดยในส่วนที่ 1 ได้ทำการสำรวจความสามารถในการฟื้นฟู และ กลวิธีการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นตอนต้น โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 634 คน ที่ตอบแบบวัดเจตคติความสามารถในการฟื้นฟู และแบบวัดการเผชิญปัญหา พบว่า วัยรุ่นตอนต้นมีความสามารถในการฟื้นฟูโดยรวมค่อนข้างสูง มีการเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการสูง แสวงหาการสนับสนุนทางสังคมค่อนข้างมาก และแบบหลีกเลี่ยงมีระดับปานกลาง ยังพบอีกว่านักเรียนหญิงมีความสามารถในการฟื้นฟู และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการมากกว่านักเรียนชาย ซึ่งจากผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าวัยรุ่นตอนต้นที่เป็นเพศหญิงมีความสามารถในการฟื้นฟูมากกว่าเพศชาย ซึ่งการฟื้นฟูนี้ในการวิจัยครั้งนี้คือความเข้มแข็งทางจิตใจ ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเด็กหญิง จึงน่าจะเชื่อมั่นได้ว่าสามารถพัฒนาเพิ่มพูนความเข้มแข็งทางจิตใจได้ ไม่ยากนัก นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและปานกลางมีความสามารถในการฟื้นฟูสูงกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ส่วนการศึกษาในส่วนที่ 2 นั้นเป็นการศึกษาผลของการให้การศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 36 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 18 คน พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนความสามารถในการฟัง และ การเผชิญปัญหาสูงการกลุ่มควบคุม

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้ตระหนักว่าความเข้มแข็งทางจิตใจเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและเด็กที่ด้อยโอกาสก็จะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในภาวะที่ต่ำ รวมไปถึงปัญหาทางอารมณ์ และ พัฒนาการต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องเพิ่มทักษะความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อีกทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากทั้งสองตัวแปรนี้มีความสำคัญที่สามารถช่วยพัฒนาทักษะทางอารมณ์ และ พัฒนาการต่าง ๆ นอกจากนี้งานวิจัยข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปรนี้ด้วยทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนาความสามารถทั้งสองอย่างนี้โดยใช้กระบวนการการให้การศึกษา ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นได้กล่าวถึงการให้ศึกษานั้นสามารถพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและความเข้มแข็งทางจิตใจซึ่งก็เป็นหนึ่งในอีกหลายวิธีที่มีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสอีกด้วย